

XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA DARSLIKLAR YARATISH

Isaqov Zokirjon Soliyevich,
*Qo‘qon DPI dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi;*

Niyozmatova Umidaxon Ulug‘bek qizi,
*O‘zbekiston tumanidagi
67- maktab boshlang‘ich sinf muallimasi*

Annotatsiya: maqolada o‘rta ta‘lim maktablarining boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish darsliklarini yaratishning kelajak istiqbollari haqida fikr yuritilib, uni tashkil etish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: darslik yaratishning standartlari, xalqaro standart, mezonlar, shakl, mazmun, umumiylilik, xususiylik, ilmiylik, mantiqiylik, ketma-ketlik, illustratsiya, zamonaviylik.

Аннотация: в статье размышляет о дальнейших перспективах создания учебников по родному языку и чтению начальных школ среднего образования, а также даются рекомендации по их организации.

Ключевые слова: стандарты создания учебников, международный стандарт, критерии, форма, содержание, общность, специфика, научность, логичность, последовательность, иллюстрация, современность.

Annotation: the article reflects on the future prospects of creating the mother tongue and reading textbooks of primary schools of secondary education, and gives recommendations on its organization.

Keywords: standards of textbook creation, international standard, criteria, form, content, generality, specificity, scientificity, logicity, sequence, illustration, modernity.

Boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish darsligi masalasi hamon ta‘lim tizimimizning eng og‘riqli nuqtasi bo‘lib kelmoqda. Ayniqsa, bu borada qadimdan ikki alohidan fan bo‘lib shakllangan va rivojlangan sohaning ona tili va o‘qish savodxonligi, deb siquvga olinishi hech ham aqlga sig‘maydigan ish bo‘ldiki, buning oqibatida taqlidchilarimiz oliy ta‘limning “Boshlang‘ich ta‘lim” yo‘nalishlarda “Ona tili-o‘qish savodxonligi va uni o‘qitish metodikasi” degan mantiqsiz majburiy fan paydo qildilar. Bu holat mutaxassislar ensasini qotiradi xolos.

Bu soha bilan mashg‘ul mutaxassis va boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tez fursatlarda sifatli va raqobatbardosh darsliklarning yaratilishini kutib qolamiz.

Biz quyida uzoq yillik tajribalarimiz asosida boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish darsligi yaratish borasida ayrim tavsiyalarimizni taklif etamiz.

Boshlang‘ich sinf darsliklari yaratishning xalqaro standartlari va asosiy mezonlari 4 guruhga bo‘lib o‘rganiladi:

1. Darsliklarni tayyorlash va nashr qilish.
2. Darsliklarni tanlab olish.

3. Darsliklarning o‘quvchilarga taqsimlanish shart-sharoitlari.

4. Darsliklardan ta’limda foydalanish[1:26].

1959- yil Jenevada “Primary textbook” mavzusida o‘tkazilgan XXII xalqaro konferensiyada jahonning 69 davlati ishtirok etgan va har bir davlat o‘zining boshlang‘ich sinf darsliklarini yuqoridagi mezonlar asosida tavsiflab bergan. Unga ko‘ra konferensiya tashkilotchilari unda qatnashayotgan 69 davlatning Xalq ta’limi vazirliklariga quyidagi savollar bilan murojaat qilgan.

Darsliklarni tayyorlash va nashr qilish bo‘yicha:

1. Darsliklar kim tomonidan tuziladi? (yakka muallif tomonidanmi yoki saylanma organ? Ular ta’lim vazirligi tomonidan tayinlanadimi yoki o‘zlarining shaxsiy tashabbuslari sabab bu ishga kirishadimi?)

2. Maktab o‘quvchilari foydalanishlari uchun yaratilayotgan darsliklarning nashr etilishini nazorat qiluvchi Nizom bormi?

3. Darsliklarni kim nashr qiladi (davlatmi, ta’lim vazirligimi, xususiy nashriyotlarmi yoki boshqa tashkilotlarmi)? Davlat hisobidanmi yoki mustaqil moliyaviy asosga egami?

4. Darslik mualliflari yoki ularni nashr qiluvchi nashriyotlar o‘rtasida darslik tarkibini yaxshilash bo‘yicha raqobat ko‘zga tashlanadimi?

5. Darsliklar o‘quvchilarning hududiy an‘analarga asoslangan holda o‘z ona tilida yaratiladimi?

6. Darsliklarda xalqaro, diniy, irqiy va ijtimoiy tushunchalarga zarar yetkazuvchi har qanday elementlarni kiritishni oldini olish uchun qanday ehtiyot choralari ko‘rilgan?

7. Darsliklarda bugungi kun holati va ilm-fan taraqqiyotini to‘laqonli aks ettirishi uchun yetarli darajada tezlikda qayta ko‘rib chiqish uchun qanday qadamlar qo‘yilgan?

8. Darsliklar o‘rtacha hisobda qancha muddatda qayta nashr qilinadi?

9. Darslikning ichki tuzilishi o‘quv reja talablari va boshqa me‘yoriy hujjatlarga mos kelishini ta’minlash uchun mezonlar ishlab chiqilganmi?

10. Darslikdagi shakl va illustratsiyalarning bevosita ta’lim jarayoni mazmuni va o‘quvchilarning yoshiga mos kelishini ta’minlash masalasida qanday ishlar olib borilgan?

11. Estetik nuqtayi nazardan darslik yaratishda foydalaniladigan printer tipi, illustratsiya, prezentatsiyalarga muayyan bir rasmiy talablar qo‘yilganmi?

12. Har bir fan uchun alohida darslik yaratilganmi yoki bitta darslik hamma fan mazmunini o‘zida aks ettiradimi?

13. Darslik oxirgi nashrga berish oldidan sinov maktablarida tajribadan o‘tkaziladimi?

Ushbu savolnoma yuzasidan to‘plangan ma’lumotlarni statistik jihatdan tahlil qiladigan bo‘lsak, dunyoning taxminan 2/3 qismidagi davlatlarda boshlang‘ich sinf darsliklari yakka va jamoaviy ishlaydigan xususiy mualliflar tomonidan o‘zlarining tashabbusi asosida tuziladi. Shuningdek, dunyo mamlakatlarining chorak qismida yangi darslik yaratish tashabbusi ta’lim vazirliklari yoki boshqarmalari zimmasiga tushadi va yangi darslik tuzishga ehtiyoj tug‘ilganda ushbu vakolatli davlat ta’lim tashkilotlari yangi darsliklar yaratishni o‘zining maxsus qo‘mitalari yoki soha mutaxassislaridan tuzilgan guruhga topshiradi hamda shu orqali darslik yaratish tizimini boshqaradi. Dunyoning uchdan bir qismidan kamroq mamlakatlarda esa yuqoridagi ikki usul aralash holatda kuzatiladi[2:120].

Bu savollarni berishdan maqsad, darsliklar tizimini yaxshilash uchun biz, avvalo, hamma uchun umumiy bo‘lgan ushbu savollarga javob topishimiz kerak. Buning uchun o‘zbek maktablari darsliklarimizni jahon standartlariga mos kelish-kelmasligi, darslik yaratish sohasida biz e’tibor bermayotgan jihatlar nimada ekanligini chuqur tahlil qilib chiqishimiz darkor. Ta’lim tizimimizni rivojlantirish malakali mutaxassis va sifatli darsliklarga bog‘liq ekanligini hisobga olsak, sifatli o‘qituvchi tayyorlashdan ko‘ra, sifatli darslik yaratish osonroq ish ekanligini tan olishimiz kerak. Va, albatta, maqsadga erishish uchun faqatgina balandparvoz gap bo‘lib qolayotgan “Sohaga yetuk kadrlar tayyorlaymiz” masalasini bir chetga surib, bundan osonroq bo‘lgan usul – sifatli darslik yaratish ustida bosh qotirish bizni marraga tezroq yetkazishi haqida o‘ylab ko‘rishimiz kerak. Biz sifatli darslik yarataylik, o‘qituvchilarning o‘zi o‘sha darslikdan foydalanish uchun ham o‘z ustida ishlaydi. Qolaversa, agar darslik biz kutgan darajada sifatli bo‘lsa, uni o‘rganish uchun o‘qituvchiga muhtojlik sezilmaydi, o‘quvchilarning o‘zida ham ushbu darsliklar bilan mustaqil ishlash imkoniyati paydo bo‘ladi.

Zero, xalqaro miqyosdagi darsliklar bo‘yicha yetuk mutaxassis, avstriyalik doktor Richard Bamberger aytganidek: “We cannot change the attitudes and ways of one hundred teachers overnight. However, you can change one million textbooks. – Biz yuzta o‘qituvchining (ta’lim berish) usullari va (ta’limga) munosabatini birdaniga o‘zgartira olmasligimiz mumkin, lekin siz millionlab darsliklarni o‘zgartira olasiz!”

Ta’limda foydalanish uchun darsliklarni tanlab olishning butunjahonda e’tirof etilgan umumiy kriteriyalari mavjudki, muayyan bir davlatning ushbu tizimini o‘rganishni maqsad qilgan tadqiqotchi ushbu savolnomani o‘rganib chiqishi lozim.

1. Darsliklarni tanlab olishga kim javobgar? Mas’ul mutassaddilar darsliklarni tanlab olishda nimalarga e’tibor berishadi? Qanday mezonlarga asoslanadi? Bajaradigan ish tartibi nimalardan iborat?

2. Darsliklarni tanlab olish muayyan hududning o‘qituvchilari, xalq ta’limi bo‘limining vakillari yoki hududdagi maktablar ma’muriyatining vakolatiga kiradimi? Agar shunday bo‘lsa, ushbu mas’ul shaxslar xohlagan kitoblarini darslik sifatida tanlab ola oladimi? Yoki ularning tanlovi muayyan rasmiy ro‘yxat asosida cheklanganmi?

3. Agar tanlov uchun o‘quv qo‘llanmalari va darsliklarning tasdiqlangan rasmiy ro‘yxati bor bo‘lsa, ushbu ro‘yxat qaysidir rasmiy vakolatli organ tomonidan (Xalq ta’limi vazirligi yoki boshqarmasi) tuziladimi? Ushbu ro‘yxatni tuzish qanday mezonlarga asoslanadi?

4. Davlat va xususiy maktablar uchun yaratilgan darsliklar orasida farq bormi, agar bor bo‘lsa ular qaysilar?

Darslik tanlab olish mas’uliyati ulkan tajriba talab qiladi. 1959-yilgi konferensiya materiallari[5]ga asoslanadigan bo‘lsak, dunyoning yarmidan ko‘p davlatlari ta’lim tizimida yuqori turuvchi tashkilotlar maktablar uchun darsliklarni saralab olishga mas’ul bo‘lishi va maktablar o‘sha tanlangan ishlardan foydalanishga majbur ekanligiga guvoh bo‘lamiz. Undagi ma’lumotlarga ko‘ra, agar bitta fan uchun bir nechta darslik tanlab olingan bo‘lsa, ta’lim vazirligi, albatta, tanlangan ishlar ro‘yxatini e’lon qiladi va bu bilan ular maktablarni alternativ tanlov bilan ta’minlaydi.

Jahon miqyosidagi xususiy maktablar mavjud bo‘lgan davlatlarning yarmidan ko‘pida, xususiy va davlat maktablari darsliklarida umumiy farqliliklar kuzatilmaydi. Dunyo mamlakatlarining chorak qismida xususiy va davlat maktablari uchun darsliklarni mustaqil tanlash huquqi berilgan. Bitta davlatda har bir xususiy maktab o‘zini o‘zi darslik bilan ta’minlashi aytib o‘tilgan. Bugungi kunga kelib, bu an’ana keng tus olgan bo‘lib, bu esa xususiy maktab darsliklari orasidagi sog‘lom va kuchli raqobat yuzaga kelishini va bu orqali mukammal darsliklar yaratilishini ta’minlaydi.

Ta’lim medialari va darsliklarni o‘rganish xalqaro assotsiyatsiyasi (IARTEM)ning bergan ma’lumotlariga ko‘ra, bugungi kunda dunyo mamlakatlarining qariyb 60 foizida maktablar uchun darslik tanlab olish huquqi o‘sha darslik asosida ta’lim beruvchi o‘qituvchining o‘zigagina berilgan bo‘lib, bunday davlatlar qatoriga AQSH, Angliya, Fransiya va shu kabi qator rivojlangan davlatlar kiradi. Bunga sabab bu davlatlarda xususiy maktablarning ko‘pligi va ularning o‘qitish tizimini nazorat qilish davlat ixtiyorida emasligidir. Har bir xususiy maktab

o‘zining xususiy o‘quv rejasi va darsligiga ega. Bu maktablarda muayyan bir fan yuzasidan darslik tanlab olish shu fan o‘qituvchisi tavsiyasiga ko‘ra maktab qarori asosida amalga oshiriladi[4:65]. 2014-yil Braziliya maktablarida o‘tkazilgan taqdiqot natijalariga ko‘ra o‘qituvchilarning darslik tanlash borasidagi eng asosiy e‘tibor beradigan jihatlari quyidagilar: darslikda berilgan matn va lug‘at boyligining hajmi; maktab o‘quv rejasi bilan taqqoslanishi; rasm sifati, matn o‘lchami va faoliyat turlari[6:2].

Sikorova (2002) esa darsliklarni tanlab olishda quyidagi jihatlarni hisobga olish kerak degan: darslikda berilgan mashq va savollarning yetarliligi; darslikda berilgan matn va mashqlarning xilma-xilligi[3:84-92].

Bu fikrlar, albatta, xususiy deyishingiz mumkin. Lekin jahondagi deyarli har bir darslik tanlashga mas‘ul shaxslarning umumiy fikri ham mavjud: “Darsliklar, avvalo, o‘quvchiga bilim olish uchun motivatsiya bera oladigan bo‘lishi shart”.

Ushbu ma‘lumotlarni o‘rganar ekanmiz, qiziq statistik ma‘lumotga ham duch keldik: erkak o‘qituvchilar darsliklarning ilmiyligiga, tajribalarga boyligiga e‘tibor berar va darsliklarning induktiv modelini afzal ko‘rar ekan. Ayol o‘qituvchilar esa, ko‘proq darsliklarda berilgan illustratsiyalarning ko‘pligi va xilma-xilligi, shuningdek, undagi matnlarning bahs-munozaraga chorlovchi xarakterda bo‘lishini ma‘qul ko‘rishar ekan[7:3].

Darsliklarning o‘quvchilarga taqsimlanish shart-sharoitlari:

1. O‘quvchilar darsliklar bilan bepul ta‘minlanadimi? Agar bepul bo‘lsa, ular barcha o‘quvchilar uchunmi yoki ma‘lum bir toyifa vakillari uchunmi? Bepul darsliklar ta‘minoti bilan kim shug‘ullanadi?

2. Bepul tarqatilgan darsliklar o‘quvchilar ixtiyorida qoladimi yoki ijara asosida foydalaniladimi?

3. Har bir o‘quvchi uchun alohida kitob beriladimi? Agar bunda biror mezon yo‘q bo‘lsa, unda bepul tarqatiladigan darsliklar soni va sinfdagi o‘quvchilar miqdori orasida qanday proporsiya mavjud bo‘lishi kerak?

4. Darsliklar ijarasi narxini belgilovchi huquqiy mezon bormi? Ular qanday mezonlar?

Dunyo mamlakatlarida o‘quvchilarning darsliklar bilan ta‘minlanish shart-sharoitlari ham har xil. Ba‘zi davlatlarda o‘quvchilar darslik bilan bepul ta‘minlansa, ba‘zilarida o‘quvchilar darsliklarni o‘z hisobidan sotib oladi. O‘rganish uchun olingan davlatlarning taxminan, 50 foizida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari darsliklar bilan bepul ta‘minlanadi. Uchdan ikki qismida ijara tizimi asosida va bir qismida esa o‘quvchilar darsliklarni o‘z hisobidan sotib oladi. Narxlar markaziy hukumat

tomonidan, ba’zi davlatlarda esa narxlarning belgilanishi viloyat, tuman va mahalliy hukumat tomonidan nazorat qilinadi.

Va yana bir eng og‘riqli savollardan biri bu – har bir o‘quvchi uchun alohida kitob beriladimi? Og‘riqli deganimning sababi bor, albatta. 2015-yil UNESCOning Xalqaro Ta’lim Monitoringi Hisoboti e’lon qildi. Unda shunday deyilgan: “Ushbu yilda Jahon banki tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, kam daromadli davlatlardagi ta’lim iqtisodchilari mablag‘ tejash maqsadida talabalarga yetkazib beriladigan darsliklar sonini 1:2 nisbatdan 1:3 nisbatga kamaytirishi natijasida ta’lim sifatiga jiddiy putur yetkazilgan”.

O‘quvchilarni yetarli darajada darslik bilan ta’minlash uchun sarflanadigan arzimagan iqtisodiy zarar haqida gapirilyapti-yu, lekin necha minglab o‘quvchilarning darsliklardan yetarlicha foydalana olmasligi natijasida kelib chiqadigan ta’limiy zarar haqida gapirilmayapti. Tasavvur qiling, agar darsliklar 2 yoki 3 kishi birgalikda foydalanishi uchun yetadigan miqdorda bo‘lsa, unda bitta o‘quvchiga kitob o‘qish navbati uch kunda bir keladi. Bu esa o‘sha o‘quvchining 2 kun kitobsiz qolishini bildiradi, bunday zararni hech qanday iqtisodiy zarar bilan taqqoslab bo‘lmaydi[8:5].

Fillipinda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agar darslik maktab mulki bo‘lib, u uyga olib ketilmasa, u kitobni bitta o‘quvchi ishlatadimi yoki ikkita o‘quvchi ishlatadimi, ular oralaridagi tafovut uncha katta zararni tashkil qilmaydi. Ba’zi ekspertlar hatto bunday sharoitda bir kitobni uch kishi ishlatishlarini ham qoniqarli holat deya baholashadi. Agar bu holatni ham tahlil qiladigan bo‘lsak, darsliklarning uyga olib ketilmasdan, faqat ta’lim muassasalaridagina foydalanish uchun sharoit bo‘lganining o‘zi ham ta’lim sifati uchun yaxshi natijamas. Bilamizki, o‘quvchilarning maktabdan keyin, uyda darsliklar bilan mustaqil ishlashi ham o‘sha fanni yaxshi o‘zlashtirishlarida muhim o‘rin egallaydi. Maqola so‘ngida shunday xulosa qilingan: “Darslik qancha ko‘p bo‘lsa, ta’lim tizimi uchun shuncha yaxshi”.

Dunyo mamlakatlari ta’lim tizimini o‘rganar ekanmiz, faqat kamchiliklarni sanayvermay, ba’zi davlatlardan bu sohadagi ustun jihatlarimiz ham borligini aytib o‘tishimiz darkor. Ta’lim muassasalarimizning moddiy-texnik bazasi kundan kunga yaxshilanib borayotgani, buning natijasida O‘zbekistonda har bir ta’lim oluvchiga yetarli miqdorda darslik yetkazib bera oladigan kuchli iqtisodga ega ta’lim tizimi yaratilayotganini faxr bilan ta’kidlab o‘tish maqsadga muvofiq. Oliy ta’limda bunday muammolar uchrab tursa-da, maktablarimizning bu masala bo‘yicha kerakli yechimlarga erishgani biz uchun quvonarli holdir. Tez orada O‘zbekistondagi barcha ta’lim muassasalarida adabiyotlar yetishmovchiligi masalasi o‘zining ijobiy

yechimini topishiga ishonamiz. Buning uchun O‘zbekistonning hech bir davlatdan qolishmaydigan iqtisodiy imkoniyatlarga ega ekanligi kafolotdir. Chunki o‘z mablag‘larimizni jondan aziz farzandlarimizning kelajagi uchun sarflashdan ortiq yana qanday zaruriy ehtiyojimiz bo‘lishi mumkin?!

Darsliklardan ta’limda foydalanish quyidagicha:

1. Darsliklardan ehtiyotkorona foydalanish tartibi mavjudmi? Darsliklar muayyan ilmiy-madaniy ishlar jamlanmasi sifatida foydalaniladimi yoki shunchaki matnlar to‘plami sifatidami?

2. Sinflarda o‘quvchilarning mustaqil izlanishi va rivojlanishi uchun darsliklarga qo‘shimcha tarzda boshqa o‘quv qo‘llanmalari mavjudmi? Agar mavjud bo‘lsa, ushbu to‘plam qanday shakllantiriladi?

3. O‘qituvchilar kitobi mavjudmi?

4. O‘g‘il va qiz bolalar uchun darsliklar alohidami?

Boshlang‘ich sinf darsliklari yaratish masalasi har davrning va har bir davlatning e’tibor qaratilishi kerak bo‘lgan eng dolzarb masalalaridan biridir. Bu yerda darslik yaratishga qo‘yilgan eng asosiy mezonlar ko‘rsatilgan bo‘lib, darslik muvaffaqiyatini ta’minlagan boshqa jihatlar har bir davlatning o‘z imkoniyat va xususiyatlaridan kelib chiqadi[9:2].

Dunyo mamlakatlari miqyosida yaratilgan darsliklarni o‘rganar ekanmiz, hamma davlat uchun birdek mos bo‘lgan, birdek foydalanish uchun tayyor bo‘lgan darslik mavjud emasligiga yana bir bor guvoh bo‘lamiz. Har bir davlat o‘z farzandlari, kelajak davomchilari uchun darslik yaratar ekan, avvalo, u darslikda xohlaydimi, yo‘qmi o‘z davlatigagina xos bo‘lgan urf-odat, an’ana, madaniyat, mentalitet va dunyoqarashlarni aks ettiradi. Har bir xalqdagi darslik yaratuvchi mualliflar o‘z farzandlarining psixologiyasidan, qiziqishlaridan hamda ularga beriladigan tarbiya usullaridan kelib chiqqan holda, darslik yaratishda o‘z mezonlarini ishlab chiqadi. Ba’zi bir davlatlar ko‘proq zamonaviylikka, mavzu tushuntirish jarayonida yangicha pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga ko‘proq e’tibor qaratsa, ba’zi davlatlar o‘z darsliklarining umrboqiy bo‘lishiga, uni har qanday sharoitda-da yashab qoladigan sifatli va eng sara materiallar bilan boyitishga harakat qiladi. Bunday davlatlar qatoriga Yaponiya va Rossiya davlatlarini kiritishimiz mumkin. O‘z darsliklariga klassik jihatdan yondashib, ularni zamon chig‘iriqlaridan eson-omon o‘tishlarini ta’minlab bergan bu davlatlar tajribasi, ko‘pgina davlatlar o‘rganishi uchun dasturulamal bo‘lib xizmat qilmoqda. Zero, ushbu davlatlarning rivojlanish tendensiyalarini o‘rganar ekanmiz, ularning

taraqqiyotga yetaklagan asosiy faktorlari karvoniga mana shunday boshlang‘ich sinf darsliklari boshchilik qilayotganini anglash qiyin ish emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Brunswic and Hajjar, Planning textbook development for primary education in Africa (1992).
2. Jesús Rodríguez Rodríguez, Tânia Braga Garcia, Eric Bruillard. IARTEM (International Association for Research on Textbooks and Educational Media) 1991-2016. 25YEARS DEVELOPING TEXTBOOK AND EDUCATIONAL MEDIA RESEARCH. France, 2019. – 410p.
3. Sikorova, Z. 2002. Evaluating Textbooks as Teacher’s Activity. In Mikk, J., Meisalo, V., Kukemelk, H., Horsley, M. Learning and Educational Media Tartu: University of Tartu. – 282 p.
4. UNESCO 2016. Every Child Should Have A Textbook Policy Paper 23. Global Education Monitoring Report. Paris, France.
5. XXIIInd INTERNATIONAL CONFERENCE ON PUBLIC EDUCATION. GENEVA – 1959.
6. Isaqov, Z., & Tajiboyeva, D. The Importance of Using Punctuation Correctly. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*.
7. Isaqov, Z. S. 2nd Grade in the Textbook” Native Language and Reading Literacy” the Use of Types of Words According to the Attitude of Form and Meaning. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*.
8. Isaqov, Z., & Abduganieva, M. Attention to Literature is the Attention to The Owners of Our Bright Future. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology*.
9. Soliyevich, I.Z. (2023). LINGVOPOETIKANING O‘RGANILISH TARIXI. *Conferencea*, 199-204.
10. Soliyevich, I.Z. (2023). BADIY MATNDA FONETIK VOSITALARNING QO‘LLANILISHI. *Conferencea*, 32-38.
11. Soliyevich, I.Z. (2023). The Problem Of Morphological Construction Of The Verb In Improving The System Of Digital Automatic Translation Of Words On The Uzbek Language. *Journal of Positive School Psychology*, 1051-1058.